

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

Վ Ի Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԳՊԻՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Եւ վասն ծախուց սորին 507 թեան եւ
աթառն հաղար ստակ զնաց:

Որոյ ճարտարապետ էր Գօճա միմարն
Սինան կոչեցեալ: Եւ աշակէս բերալ ըզ-
ջուրս զայս Սուլղան Սիւլէյման յաւել յաղ-
րերան Բստանպօլու աւելիք զթիւ չորեք հա-
րիւր աղբերաց:

Զորոց զբառասունն յիւր անուն որոշ-
եալ, զայլ մնացեալն շնորհաց միում
միում ի պատուաւորացն իւրոց՝ կոչմամբ
անուան նոցին յիշատակել:

Եւ յայս միտ առ ի որոշումն ջրոյն Հալ-
զալի եւ ալլոց, ջուրս Սուլղան Սիւլէյմա-
նին կոչի, Գրրղ Զէչմէ Սուլի:

Քանզի՝ ջուրն Պօղոտղան Բէմէլիին
յառաջ էր ժամանակաւ, ի քրիստոնէից
անտի մնացեալ:

Զի այն է չինուած իմն վաղնջական, եւ
մերձ է ի յԱթպաղարին, եւ ի Սէրրահա-
նէն, հուպ ի մզկիթ Սուլղան Մէհմէմէտին:

Եւ է կերտեալ ի ժամանակս կայսերու-
թեան Վաղէսի եւ Վաղենտինոսի, որք
թագաւորեցին յամի տետն 364:

Վասնզի՝ յայնմ ժամանակի եղև նուա-
զութիւն ջուրց յարքունի պալատին, եւ
արտաքոյ նորին ի մէջ քաղաքին Կոստան-
դինուպօլսոյ, եւ գտեալ Վաղէսի կայսեր
աղբիւր ջրոյ արտաքոյ քաղաքին, մերձ ի
զինդ յայն՝ որ կոչի Հալզալը, ետ բերել
զջուրն զայն ստորերկրեայ ճանապարհաւ ի
քաղաքն Բստանպօլ, եւ վասն անցուցանե-
լոյ ընդ ձորն երկոցունց լերանց, ի միոյ
լեռնէ ի միւսն չինել ետ զայն որմատարաս
բազմակամար չինուածս, եւ ընդ այն՝ խո-
զովակօք տարաւ զջուրն ի պարտն ար-
քունի:

Նաեւ ի մերձակայ բնակութիւնս պա-
լատին, յուր աղբիւրս կերտեալ, եւ ջուր
հոսեցուցեալ զովացոյց զծարախ՝ եւ ու-
րախ արար զնոսա:

Է ի ներքս ի քաղաքին առ որմով պարբո-
սին, մերձ ի յէյրի Գափուն եւ բարձրադի-
տակ չինուածն այն՝ կոչեցեալ Թէքֆուր
Սէրալի: Եւ է զարպաս մեծագութի, եւ
տեղին այն քաղցրախտն օգտի առողջ հա-
մարեալ: Որ ասի չինել տեղի բնակութեան
Վէլիտարիոսի մեծի զօրազլիին յունաց, որ
Երեւեցաւ շուրջ զթուականութեամբ փրկչին
536:

Ի ժամանակս կայսերութեան Մեծին
Յուստինիանոսի, եւ վախճանեցաւ յամի
Տեառն 565:

Եւ ապա եղև սա պալատ թաղաւորացն
Յունաց՝ զկնի տունոյ նոցա դարձեալ ի Լա-
տինաց զԿոստանդինուպօլիս: Որ պատահ-
եաց ի թուականի փրկչին 1261:

Եւ քանզի՝ իբրեւ առաւ ի Թրքաց Կոս-
տանդինուպօլիս, եւ անտանօր գտաւ յայն-
ժամ Կոստանդին արքայ բնակեալ, յայն
սակս կոչեցաւ տեղին այն ի Թուքթուք,
Թէքֆուր Սէրալի, այսինքն պալատ թաղա-
ւորական:

Զի բառս Թէքֆուր, որ է ձեւացեալ ի
բառէս թաղաւոր, նշանակէ թաղաւոր:

Եւ այժմ՝ ի մէջ նորա դորձեն մուճա-
կակարգք, այսինքն փապուճճիք: Եւ ար-
տաքոյ նորին գոն խանութք բութակաշի-
նաց, եւ արուեստաւորք պղնձի անօթոց եւ
այլք ոմանք յալլոց արուեստից:

Աստանօր երբեմն առ թաղաւորութեամբ
չորրորդ Սուլղան Մէհմէմէտին, ի թուա-
կանի հիճրէթին 1090: Եւ առ վէրիւրու-

թեամբ Մէլրդիֆունի Գարա Մուստաֆայ փաշային, զտեալ է ոմն ի մէջ ազրիւսաց զբար մի նստափայլ, և վաճառեալ զնոյն նայմաճի միւսմ փոխելով ընդ երկից զբար՝ զալաց, և յետոյ սակերիչ սք զնեալ է զայն ի ձեռաց նորին տան լամայից:

Որ իբրեւ յայտ եղեւ թէ՛ էլ մաս է այն, և լսելի եղեւ յականջն լէզրիին: Եւ մինչ նա վասն իւր առնուլ կամէր զբարն յսկերչապետէն, լու եղեւ այն զարձեալ արքային ևւ, և նա հրաման առ լէզրին յղեալ՝ խնդրեցաւ քարն, և հուսկ յետոյ ի տայն ակնագործաց հրամանաւ արքայի զբարն զայն յորինել և կաղմել, յայտ եկեալ երեւեցաւ անման էմաս մի ընդ կշտութեան ութսուն ևւ չորս եղջերակորկաց:

Վասն որոյ յարբունիս տեալ՝ մթերեցաւ ի զանձարան արքունի:

Ի սահմանի Թէքֆուր Սէրային կան հըրէայք յոլով, ուր ևւ ունին Սինակօկայ մի, ևւ օղն տեղւոյս է կարի քաջառողջ:

Իսկ՝ արտաքոյ առ որմով պարսպին ի զծի Թէքֆուր Սէրային է զերեզմանատուն աղդին յունաց:

ԻԲ.

Քսանեւերկուրորդ դուռն է այն՝ որ ստի էտրէնէ Գափուսի: Որոյ ի ներքս, ևւ զրեթէ հանդէպ նմին իսկ զբանն յաջմէ կողմանէ՝ է մեծախոտոյց ևւ զեղեցիկ ձամին, որ ունի զմի մէնարէ: Ի զեղեցիկ տեղւոյ ի վերայ բարձր լերին, ևւ առ ընթեր նմին բաղանիք ևւ մէտրէսէ, շինեալ ի Միհրիմաճ Սուլդանէն, ի զտակրէ Սուլդան Սիւլէյմանին առաջնոյ, որ էր կենակից Բիւսթէմ փաշային, ի թուականի հիճրէթին 954: Եւ շինող սորին Միհրիմաճ Սուլդան մեռաւ ի թուականի հիճրէթին 985:

Այս այն Բիւսթէմ փաշա է, որ ունի մզկիթ յանուն իւր ի ներքսակողման Զրնտան Գափուսիին, առ զատարանին, կոչեցելոյ Աիւի Զէյլպի Մահմէտէսի:

Ոչ շատ հեռի ի զբանէս ի զծի մզկիթին զոյ Մաքսանոցն այն, որ կոչի Գարակիւմբիւք:

Զի մաքսապետն՝ որ աստ նստի՝ առնուղմաքս յիրաց անտի, որք ի քաղաքս զան, ևւ զնան, ընդ ցամաք ուղեւորելով: Ի Գա-

րակիւմբիւկի աստ՝ զոյ փոքր թաղ մի, ուր բնակին ժողովուրդք Հայոց:

Եւ յաջական կողման, յանդիման սոյն զբանս արտաքոյ պարսպին ի ծառուտ վայրի, կայ կայացեալ զերեզմանատունն Հայոց՝ բնակչացն Պալատու: Գոն աստ ևւ շիրմք վարդապետաց ամանց, յորս առաջին է Դանիէլ Վարդապետ, այնս պատուական, որ զարձ արարեալ ի նուիրակութենէն Ռումէլու՝ կամէր երթալ յէջմիածին, ևւ վասն չփոթեալ զոյ աթոռոյն ի պատճառս տաւաճայնութեան Ղազար Կաթուղիկոսին, ևւ Քիւթիւր Պետրոս Վարդապետին, հրամանաւ Յակօրայ Պատրիարքին՝ պանդխտեցաւ ամ մի բոլոր ի Պալատ՝ յեկեղեցւոյ՝ Սրբոյ Հրէշտակապետին Միքայէլի:

Ուր՝ օրհաս նորին ժամանեալ վախճանեցաւ ի ժանտացաւ, ի թուականին Հայոց ոճղղ ի նոյնմբերի ութն: Եւ յամի Տեառն 1747: Եւ թաղեցաւ վառաւորապէս, ևւ տապանաքարն նորին չքեղացեալ է ի զերեզմանատան անդ: Զորոյ ոտանաւորն շինեալ է անուանի Դպիրն Պաղտասար, ևւ ըզզիր նորին զրեալ՝ Ռափայէլ հանձարեղ պատկերանկար:

Ուր ևւ յունաց զերեզմանք զոն, ևւ ի հարաւոյ կողմանէ կօք հրէից խափանեալք, զի այլ ոչ թաղեն զմեռեալս բոս ծիւմին իւրեանց ի նմա:

Եւ ի ծործորի անդ ի հարաւոյ կողմանէ, զերեզմանատանն Հայոց՝ է տեղին այն՝ որ կոչի Պայրամ Փաշա: Որ էր տեղի ապարակի Պայրամ Փաշային, ևւ շինուածոց նորին: Յորոց կային մնացուածք ինչ հետոյ շինուածոց՝ մինչև յաւուրս տղայութեան մերոյ, ևւ յետոյ սնցմամբ ժամանակաց անհետ եղեն: Եւ է սա այժմ պօսթան ևւ պարտէզ բանջարոյ, ևւ ուրեք ուրեք անդառան արդեանց ցորենոյ ևւ զարւոյ:

Սոյն այս Պայրամ փաշա էր լէզրիւ տղէմ Սուլդան Միւրատի չորրորդի, որ մեռաւ ի թուականի հիճրէթին 1048:

Ընդ մէջ զբանցն էտրէնէ Գափուսի ևւ Դօփ Գափուսի կոչեցելոց, զրեթէ՝ ի զծի ծործորի Պայրամ Փաշային, զոյ կամարակալ բաց տեղի մի ի պարսպին Սուլու Գուլէ անուանեալ, ընդ որ ջուրք արտաքուստք եկեալք ևւ աստի անտի քամեալք որպէս

առաջինը մտանեն ի ներքս ի քաղաքն, և անցեալ առ եղբոր Եկնի Պաղչէին, և անապարհ արարեալ ի յԱյ Սէրայն կայս, և իջեալ ի Եկնի Գափուն բանկայի՝ թափին ի ծովն առ նորակերտ քաղանաւն որ կայ ի նմա:

Եւ է Եկնի Պաղչէն տեղի մի հարթադէտին՝ մեծ և բնդարձակ, անաջի Սուլու Գաղչէին աստի և անաի յերկուս մասուն հասեալ, և է ի ծործորի անդ որ կայացեալ է ընդ մէջ բարձանցն Խարէնէ Գափունիին և Դափ Գափունիին: Աւր այժմ յեղանակի դարնան երկուքս յարօս եղանեն: Բայց ի հնումն Եղիստական դորս անտանօր վրան հարեալ բանակէին, և անտի ուղեւորէին ի մարտ պատերազմի:

Եւ այն տեղի կոչի յատկարար Եկնի Պաղչէ Չայիրի:

Ի ծայրի չայիրիս աշտարիկ և անդր՝ փոքր մի յառաջ երթեալ, զոյ տեղի մի հարթադէտին, առ ընթեր Եկնի օտարորին Եկնիչերեաց էթ Մէյտանի կոչեցեալ, յորում յիւրաքանչիւր անուր բաշխեալ բաժանի միւսն Եկնիչերեաց բոտ չափու կըլ՝ ոտթեան կարդելոյ նոցա: Որոց սպասաւորքն առեալ և Եղեալ ի դամբիզս՝ տանին ի խահանոցս ի կերակուր իւրեանց:

Այլ մեք զարձեալ զարձցուք ի բան պատմութեան մերոյ:

ԻԳ.

Քսանեւերքերորդ զուռն է այն որ ասի Դափ Գափունի, և անդ Եղեալ են զօրք իրր նշանս իմն՝ զօրիւք վասնդելոյ կողմանն՝ այնր դրան յառման քաղաքին Ըստանպօլու ի Թուրքաց:

Եւ բնակին ի ներքս այսր դրան բոշայք հայկազունք, որոց արքն ի տունս մաղ չինեն, և կանայքն ի մէջ քաղաքին չըջեալ վաճառեն: Յորոց ոմանք Թուրքացան ի ժամանակս Իպրահիմ փաշային, և Սուլթան Ահմէտին երրորդի: Եւ են ի նոյն արուեստ մաղապործութեան իւրեանց, և ունին կըրպակս ի ներքսակողման անդ այնր ծովեղերեայ դրան, որ կոչի Ուն Գափանի:

Գոն և այլ ժողովուրդք յաղղէս Հայոց՝ թէ արտաքոյ պարսպին, ի թաղի անդ որ ասի Դաղեւէի Մահալլէսի: Եւ թէ՛ ի ներքս

ի քաղաքին, որք և անէին Եկեղեցի մի յանուն Սրբոյն Նիկողայոսի, զոր քանդեալ փուշին աշտարիք ի ժամանակս թաղաւորութեան Սուլթան Ահմէտի երրորդի ի Թուականի հիւնդէթին 1142: Որ եւ զկնի ժամանակաց յաւուրս Բաղաւորութեան Սուլթան Մահմուտին վերստին հաստատեցաւ ժամատուն մի Հայոց յանուն Սրբոյն Նիկողայոսի, ուր այժմ կատարեն աստուածային պաշտամունս եւ այս եղի ի ինքնէքի... (*)

Ունին և ատանձին զերեզմանատուն փոքրիկ արտաքոյ պարսպին, հանդէպ արքունական պալատին, որ կոչի Տափուտ Փաշա Սէրայի: Գոյ և ժողովուրդ յունաց ի նմա, և Եկեղեցի մի նոցին նոյնպէս յանուն Սրբոյն Նիկողայոսի հնտի և խարխուլ:

Ի ներքին կողման սոյն դրանս ի վերայ բարձու տեղոյ՝ զոյ համի մի հոյակապ, և հայի ի հարթադէտին վայրն յայն՝ որ կոչի Եկնի Պաղչէ Չայիրի: Յանուն վէդիրի Սուլթան Սուլէյմանին առաջնոյ Գարս Ահմէտ փաշա կոչեցելոյ, առնափուտ աղլաւ:

Որ ի զոյն իւրում վէդիրի աղէմ, սղանա ի ցամանէ Սուլէյման արքային ի Թուականի հիւնդէթին 962: Սա վէդիր Եղեւ զկնի Բուսթէմ փաշային:

Եւ յանդիման դրան պարսպին արտաքոյ նորին փոքր մի յառաջ զնացեալ, Երեւի Տափուտ Փաշայն, պալատ Թաղաւորական, տեղի զԵկեղեցի և զուարճայի:

Անուանեցաւ տեղիս այս յանուն Տափուտ փաշային, որ Եղեւ վէդիրի աղէմ Սուլթան Պալէզիտին որդւոյ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտին ի Թուականի հիւնդէթին 888:

Աստի և անդր բազում են զիւրք յաջմէ և յահեկէ ընդ հարաւ և ընդ հիւսիս: Բայց քան զամենայն մօտ է զիւրք Լիդրոս, իրր միով ժամաւ հեռի ի քաղաքն Ըստանպօլու, յորում բնակին դրոհք չինկեանէիցն յունաց:

ԻԳ.

Քսանեւորսերորդ զուռն է Եկնի Գափու, էին առ ընթեր նորին անպարք արքունի պարութին, և վերակացու պահապանք նոցին:

(*) Բուականք չէ յիշուած: Ծ. Խ.:

Եւ աստ զոյ օթեմանն Մէլլէվի տէրվի-
լաց, որ կոչի Մէլլէվիտանէ, շինեալ ի թը-
ւականի հիմարէթին 1006: Եւ ասնեն աստ
տէրվիչք զմիւսպաղէլէն իւրեանց յաւուր
երկուշարթի եւ Հինդշարթի յիւրաքանչիւր
եօթնեկի:

Յոյր սակս եւ այս դուռն կոչի Մէլլէվի-
տանէ Եէնի Գափուսի:

Առ ի լինելոյ որոշումն ի Եէնի Գափուսէն
լանկայի: Եւ ի Եէնի Գափուսէ ծովածոցին,
որ ասի Իշէրի Եէնի Գափուսի:

Մերձ ի տեղիս յայս՝ ընդ մէջ երկոցունց
դրանց Եէնի Գափուսին եւ Սիլիվրիին, զոյ
եւ այսպէս մի յունաց, զոր կոչեն Այիա
Դերիտա, այսինքն Սուրբ Երրորդութիւն:
Որ թուրքերէն ասի Գօզլու Այադմա: Եւ
կոչի այսպէս՝ դուց վասն ընկուզի ծառո-
ցին որք ի նմա: Զի զօղ նշանակէ ընկուզ ի
լեզու թուրքաց:

ԻՅ.

Գասնէսինդերորդ դուռն է այն՝ որ ասի
Սիլիվրի Գափուսի: Ուր ի ներքս ի քաղա-
քին յաջմէ կողմանէ կայ կայացեալ ճամբն՝
Գօճա Մուստաֆայ փաշային, որ կոչի եւս
Զէնճերի Սէրվի վասն չղթայակաղ մեծի
ծառոյն՝ որ է ի բակի նորին: Որ եւ ունի
իմարէթ եւ քաղանի:

Սա եղև վէզիլի սպէմ Սուլդան Պայէ-
ղիտին երկրորդի: Եւ ասպ զխառնեալ մե-
սա ի սասակ Սուլդան Սէլիմին առաջնոյ
ի թուականի հիմարէթին 918:

Առ ընթեր այսր Սիլիվրի դրան արտա-
քոյ սպարապին հուպ է անդ մէկտարն Էլէքճի
Տէտէլին:

Որ ըստ ասից երեմիա Զէլէպոյն, զհետ
մաղափաճառ բօշայից երթեալ ուտէր զկաշի
մաղի, եւ զոյով նման անխօս անասնոյ,
միշտ չրջէր ի փողոցի, եւ էր այր անպեղեայ
սեւամարմին եւ վիթխարի:

Որոյ սերական մասնիկն՝ ցցեալ զոյով
հանապաղ՝ ոտնկայ էր ի պատրաստի, ցու-
ցակ եւ վկայ ընտիր զոյոյ նորա: Յոյր
սակս՝ վէլլուլլաճ՝ այսինքն սուրբ աստու-
ծոյ կոչիւր ի կրճատելոցն սնտպաշայից:

Սա մեռաւ ի թուականի հիմարէթին 1063:
Ի ժամանակս վէզիրութեան Դարխուսէն
Ահմէտ փաշային, զորոյ զմէյիթն նա սրտա-

կաց եւ թաղեաց քաղաք մնամաստակ ջեր-
մեռանդութեամբ:

Անտի փօքր մի յառաջ երթեալ զոյ զե-
րեզմանասուն Յունաց եւ Հայոց, Պայլըլը
կոչեցեալ, յանուն այսպիսին, որ կայ ան-
տանօր ընդ երկրաւ, վասն ունելոյ նորա
ձկնակս ինչ ի յինքեան ի մէջ ջրոյն, զի
սլալըլ, ձուկն նշանակէ ի լեզու թուրքաց:
Եւ սոյն այսպէս՝ յառաջագոյն էր մատուո-
մի, զոր շինեաց անդ առաջին Լեւոն Կայսր,
որ թաղաւորեաց յամի տեւուն 457: Եւ ասպ
յետ ժամանակաց կառոյց անդէն մեծ եւ
պայծառ եկեղեցի Կայսրն Յուստինիանոս
յամի տեւուն 559: Յանուն ամէնօրհնեալ
Սրբուհոյ Կուսին: Մականուամբ կոչեցեալ
Սրիսօրիլի, այսինքն ոսկիադրիւր: Եւ զինի
ժամանակաց, մանաւանդ յաւուրս թուր-
քաց խաղառ աւերեալ եղծաւ շինուած եկե-
ղեցւոյն, եւ մնաց միայն ստորերկրեայ մա-
տուռ մի հնառի եւ խարխուլ, որ սանդղօք
իջանեն ի վայր, եւ նոյնն ասպ շինեալ նո-
րողեցաւ ի ժամանակս Սուլդան Սէլիմին
երրորդի, ի թուականի հիմարէթի 1209:

ԻԶ.

Գասնէսինդերորդ դուռն է այն, որ կոչի
Եէտի Գուլէ Գափուսի:

Մերձ ի սոյն դուռն է գամն անդէսց, որ
կոչի թուրքերէն թօղաթ՝ ի խէնակի երկ-
րորդ սրարապին:

Զի անդ վաճառին ի ձմերան եզն եւ կով
սպիտասցու:

Եւ անտի յառաջ երթեալ առ ծովեկերբ,
զոն սպանդանոցք այսինքն սալխանէք, որ
ի զիշերի զենուն զղաճարս եւ զխաշինո, եւ
մօտ ընդ առաւօտ բաշինն ի կրպակս մաս-
վաճառացն քաղաքին:

Եւ աստի երթայ յիւրաքանչիւր ասուր
թային եղեալ միսն Եէնիէքեայ, եւ այն՝
որ կարգեալ է յարքունակոյմն երկու Պա-
լատաց, այսինքն Եէնի Սէրային, եւ Խսի
Սէրային: Որոց ուրոյն ուրոյն են գաստաքն
անտանօր:

Եւ աստ զոյ աղբիւր մի՝ որ ասի Գալ
Զէլմէսի: Ուր ի յարածինն սողի իրիքս
կրացան փօրկիւլ՝ ջուր գտեալ է, զոր եւ
մարդիկ տեսեալ, եւ զտեղին գայն պեղ-
եալ յայտ եկեալ է ջուր առաւ ի նմա: Վա-

սըն որոյ էւ անդէն աղբիւր հաստատելով՝ կոչեալ են դանուն աղբերն՝ Գաղ Ձէշմէսի:

Գոն աստանօր նաեւ գործարանք խաղաթորաց, աշխինքն տէպպաղխանէք: Ուր կազմին կաշիք, սեկք եւ օղենիք:

Անդ են եւ մումխանէք, յորս կազմեն մամեղէնս ճարպեղէն:

Այլ յառաջ երթեալ առ եղբոր ծովոյն է գիւզն Մաղրիթօրայի, ուր զոյ էւ տյազմա մի յանուն Սրբոյն Բանտէլէիմօնի բժշկին:

Աստ մօտ էր եւ պարտէզն այն ծովեղբուայ, որ կոչիւր Իսքէնտէր Ձէլէպի Պաղէշի:

Զոր յետոյ ի ժամանակս Սուլդան Մուստաֆային երկրորդի՝ արարին պարտէթխանէ, եւ փոխեցաւ անդր պարտէթխանէն ի Շէհրէմինիէ, որ մերձ է ի Եէնի Պաղէշն, վասն այրելոյ նորա ի բոցոյ գոյացելոյ ի ջերմութենէ ճախարակին որ անդ ի թուականի հիւրէթին 1110: Եւ ի թուականի Հայոց ունիս:

Եւ աստ յոյժ մօտ է դարձեալ նորոգ պարտէթխանէն: Այսինքն գործարան վառօդոյ, զոր շինեաց Ակնեցի ոմն մահտեսի Առաքել անուն ի Կամարակապ գեղջէ, ի տանէն Պեսենց, որ ըստ փաղաքական անուանակոչութեան ասիւր Հաճի Տատ: Այլ իմն ձեւով՝ անիւ ճախարակի կազմելով, եւ ի նմա մի մի դնելով, եւ ընթացիւք նորա դանիւ ճախարակին պտուտելով, եւ ելեւէջիւք բազում սանդիտոռանց զվառօդն փշրելով: Եւ այս եղեւ ի ժամանակս Սուլդան Սէլիմին երրորդի, ի թուականութեան հիւրէթին 1210:

Եւ աստ է հանք այսինքն մատէն քարի, զոր Դաշըպ կոչեն: Եւ աստի հանեն փուխր եւ հասարակ քար, ի պէտս շինուածոց որմոց եւ մայթից պողոտայից, եւ այլոց իւրաց:

Եւ աստի անդր է Այի Ստէֆանոսն, որ է գիւղ մի առ ծովեղբոր: Կոչեցեալ յանուն Սրբոյ Նախավկային Ստեփանոսի:

Եւ այլ յառաջ երթեալ է տեղին կոչեցեալ Գալաթարիա, ուր զոյ եկեղեցի Յունաց, նաեւ աշաղմա, եւ է ուխտատեղի ինչ:

Եւ մօտ ի նա Ծիւօրիէն Պաղէշին, ուր կայ հին պալատ մի, եւ պարտէզ արքունի, եւ ջուր բարեհամ: Եւ եկեղեցի յանուն ամենօրհնեալ Աստուածածնին, ուր երթան

յոյնք ի քաղաքէն Ըստանպօլու, խուռն բաղմութեամբ յօղոտտաի ծն:

Եւ արդ՝ հասեալ մեք ի նկատեալն մեր տեղի:

Աստի կրկին յետս դարձեալ, երթիցուք չէյվան Սէրային:

Արդ՝ սկիզբն արարեալ չէյվան Սէրայէն ի հիւսիսակողմն յառաջ երթիցուք առ ծովեղբոր ի Տէֆթէրտար Իսքէլէսին:

Ուր փոքր մի ի բացեալ ի ծովեղբուն գոյ մղկիթ մի կապարածածք միով մէնարէի: Զոր շինեալ է Մահմուտ էֆէնտի Տէֆթէրտարն Սուլդան Սիւլէյմանին ատաջնոյ, ի թուականի հիւրէթին 930:

Որ ի նշանակ Տէֆթէրտար լինելոյ շինողին՝ ունի մէնարէ սորին ի ծայրի խրում ի վերայ ալէմին կաղամար եւ դրի: Ի միջի նորա:

Եւ անդ յետ կուսէ մղկիթի Տէֆթէրտարին՝ են գործարանք բրտից թուով քառասունեւերկու աստի եւ անտի հանդէպ իրեւրաց շար ի շար կարգեալ, եւ կոչին Չեովէք: Եւ անդ կազմեն բրուտք զպէսպէս անօթս խեցեղէնս, եւ թրծեն ի փռան. որք ընդ մեծի մասին են յաղգէն Հայոց:

Եւ ոչ շատ հեռի աստի առ ծովեղբոր է եւ մղկիթն Զալ Մահմուտ փաշայի, վէզլիթի երրորդ Սուլդան Միւրատին, որ ունի մէնարէ մի, եւ մէտրէսէ, եւ աղբիւր ջրոյ:

Եւ յանուն նորա կոչի մղկիթն այն՝ Զալ Փաշա ճամիսի:

Եւ անդ են կրպակք վաճառողացն գիսաղալիկս տղայոց, որք կոչին Օյունճաղճիլէր:

Եւ անդ մօտ է հռչակաւոր մղկիթն դրմբեթեայ եւ երկմէնարէ, զոր շինեաց Պաթիշ Սուլդան Մէհմէմէտն ի թուականի հիւրէթին 858 ի ծայրի ծովածոցին:

Եւ ի նմա թիւրպէ, այսինքն շիրիմ, վասըն էպի էյեուպի էնսարուոյն: Եւ առ նմին մէտրէսէ մեծ, եւ խահանոց մի վասն տղաքատաց:

Եւ վասն ցուցանելոյ արքայի Աղլէմսէտտին չէյսին զտեղի գերեզմանի էպի էյեուպին՝ կերտեաց սենեակս յարակից ի ճամին, սակս բնակելոյ ի նմա Աղլէմսէտտին չէյսին, եւ ընկերացն նորին:

Եւ ապա ի գնալ չէյսին հրամանաւ արքայի ի բուն բնակութիւն իւր յաւանն Կիւյ-

նիւք, յայնժամ մէտրէսէ արար արքայ ըտ-
տեղին զայն:

Ասի վասն էպի էյեուպին (որոյ քան ա-
նունն է Ասլիա՝ որդի Զէյթի, եւ կոչի էպի
էյեուպ՝ յանուն որդւոյ իւրոյ) թէ՛ էր դը-
րաշակակիր գերային:

Եւ մինչ Սիւֆեան ոմն՝ որդի Ուֆա դո-
րաղլուի կարգեալ եկն ի Կոստանդինու-
պոլիս բաղժութեամբ զօրաց, եւ յոյժ նա-
ւաք, ի յիսունեւերկուերորդ ամի թուա-
կանութեան հիճրէթին, յաւարս Մուսթիէի
Ամիրապետին տաճկաց, վասն մարտ զնկոյ
ընդ թաղաւորեալ քաղաքին, սա յայնժամ
ընդ նմա զոյժով, եւ յախտէ փորացաւու-
թեան մեռանելով՝ անտանօր թաղեցաւ:

Որոյ տալս՝ անյայտ չիրթն յետ բա-
ղժմ ժամանակաց զինի աման քաղաքին
Ըստանպոլս՝ խնդրանօք Սուլթան Մէհմե-
մէտին, եւ ցուցմամբ Ալէհմէտարին չէյ-
թին՝ յայտնի եղեւ եւ շինեցաւ չիրթ գե-
րեղմանի ի վերայ նորա, որպէս տապալս ի
վերոյ:

Եւ գիտելի է, զի կանոնեալ սովորու-
թիւնն է արքայիցն օսմանականաց, յետ
քանի մի աւարց զինի զահրեալութեան ի
զոյն իւրեանց ի Կոստանդինուպոլիս քա-
ղաքի, մեծաւ հանդիսիւ երանել յարքունի
պալատէն հանդերձ բոլոր պալատականօք,
եւ ալլովք պետականօք եւ գիտականօք աշ-
րութեան, եւ զալ յայցելութիւն ի մղկիթս
յայս՝ ընդ ցամաք ուղևորելով: Եւ տառէն
ի վերայ չիրթի էպի էյեուպին դասերն
թաղաւորական իշխանութեան ընդ մէջ ա-
ծել: Ուր սիլէհտարն դասերն մատուցա-
նէ, եւ չէյթիլիւրամն առեալ ընդ մէջ ածէ,
եւ պետն կանաչաղլիսաց կարմամբ հան-
դերձի արքային՝ սպասաւորէ:

Եւ է զի պետն կանաչաղլիսաց (որ նա-
գիպ տալի) զսուրն առեալ ի ձեռաց սէլէհ-
տարին, ընդ մէջ ածէ, եւ չէյթիլիւրամն
սպասաւորէ:

Եւ յայժմ միջոցի եկնիչէրի տղասին առ
զբան չիրթին կացեալ սպասէ:

Եւ այնպէս օրէն սուսեր ընդ մէջ ածմա-
նքն ի գլուխ ելեալ, եւ վիզէրայքն համ-
բոյր ձեռաց արքայի տուեալ, գասնայ ար-
քայ նստալ ի պալատն արքունի:

Եւ արդ՝ քանզի փոքր էր մղկիթս այս եւ
հնացեալ, եւ սովորիկ մի հաշմեալ, զնոյն

կրկին նորոյ շինեալ ընդարձակեաց Սուլ-
թան Ալլիմն երրորդ ի թուականի հիճրէ-
թին 1213:

Եւ շուրջ զնովաւ տրտաքոյ նորին եւ բա-
ղժմ գերեզմանք երեւելեացն տաճկաց՝ թէ
գիտանականաց՝ եւ թէ պետականաց: Եւ
այնպէս արարեալ արքայ՝ մեծացոյց զբոկ
եւ զանգի նորին:

Եւ յեղեր ծովուն դոյ դարպաս արքունի,
եւ պալատք եւ դարպասք սուլթանաց, աշ-
տինքն քերց եւ դատարաց թաղաւորաց:

Եւ անդ է մէտրէսէն եւ խմարէթն, եւ
թիւրպէն, զոր նորոյ շինեաց վասն իւր
Միհրիշահ Սուլթան մայր աշմու արքայի
երրորդ Սուլթան Ալլիմին, ի թուականի
հիճրէթին 1211: Գոյժ քարաշէն՝ գմբէթ-
եայ՝ եւ կապարածածք:

Եւ ի սահմանի աստ է դարձի պաշին, եւ
անպարք ձեան ի սմա, ուր միւրեալ պաշի
ձին՝ մինչեւ յեղանակ ամարան, եւ յայն-
ժամ հանեալ ի դործ ածի:

Ի սահմանի աստ առ ծովեղերը բաղժմ
են պարտէզք եւ պուսթանք, եւ պարտիզ-
պանք նոցին ոմանք Պուլլար, եւ կէսք յաղ-
ղէն Հալիական:

Յետ կուսէ էյեուպին ի վերայ բարձու
երեւի պալատիկ մի կոչեցեալ Բամի Զիֆթ-
լիկի, յանունն է Բամի Մէհմեմէտ փաշա-
լին, զոյժով ստացուած նորա, եւ էր նա վէ-
դերի ալէմ Սուլթան Մուստաֆային երկ-
րորդի: Եւ ի թուականի հիճրէթին 1115, ի
ժամանակի անդ, յորժամ Կոստանդինու-
պոլսեցիք չօբան յետրէնէ ցասմամբ մե-
ծաւ, սա յայնժամ անտի փախուցեալ եկն
ի Ըստանպոլս, եւ թաղուցեալ յայժմ աղա-
բակի իւրում, այնպէս զերծաւ ի վտանգէ
անտի:

Այլ մեք դարձցաւ ի բան պատմութեան
մերոյ:

Եւ եւս ի սահմանի աստ դոն երկու
թաղք քանդութեան Հայոց սակաւ ժողո-
վրդովք: Որոց մին կոչի Զէմէլի Օտայար,
յորում դոյր ժամատուն մի փոքր յանուն
Սուրբ Աստուածածնին, զոր փառքին աշ-
խաղիք ի թուականին հայոց ամրոյ օրոտ-
տոսի 21: Բայց աշմ կատարեն զազա զժա-
մերդութիւն իւրեանց:

Եւ միւսն Ալլիմիէր, եւ ունի ժամատուն
յանուն Սրբոյն Եղիայի Մարգարէին: Եւ

խնայելու զնա եւս երբեմն աշխարհիք փութեցին սակաւն այժմ ի նմա եւս կատարի դադարողիք սլաշտօն աստուածային: Իսկ յամի տեւան 1800: ՌՄԽԹ, ԿԻԿԵ մարտի իկ: Զիլխտէի 13 ԲՇ. երեկոյնիմ՝ զիշերայն օծեցաւ նորաշէն եկեղեցին Սրբայն եղիայի յայտնի եղեալ Փէրմանիս եւ իլամիս: Բայց ի բուին հայոց... (*) յուլիսի ժա կրկին փլուցին վասն մեր ազգի անդ եղեկոց անմիաբանութեան եւ անդ զլիսաւոր քահանային ազատութեան:

Եւ աստի ի ծայրէ եղեր ծախուն ի վեր երթեալ առ քաղցր ջուրը գետոյն, անցանելով ընդ Պէհարիէ դառաջեաւ արքունական դարպասից եւ պաղլէից, ժամանեմք Փլաշտար Աղա Զէշմէսին այժմ նորոյ շինեալ յԱլիպէյ Բեօյին: Ուր դոյ արքունի պալատ եւ քեօջ երկու ի նմա, եւ գետակ՝ կոչեցեալ յունարէն Գիտարօս, եւ ունի ի վերայ իւր կամուրջ մի կոչեցեալ Զիլ Բեօյիբի: Եւ անդէն ընդ նոյն կամուրջն անցեալ՝ երթամք առ ամամբ գետոյն, ի զիւղ Բեաղէտանէին, որ կայ կայացեալ առ Վօսլիլիս գետով:

Ուր ի հնումն գոյր գործարան թղթաշինութեան, եւ յայն սակաւ կոչեցաւ Բեաղէտանէ: Որոյ անունն մնացեալ՝ գործարանն բարձաւ ի միջոց:

Եւ աստ դոյ նաեւ պէյլիք մանտրա գոմշոց, որ տայ զկաթն եւ զմածուն ի պալատն արքունի: Մերձ է աստ եւ տեղին այն, որ կոչի Ճէնտէրէ, առ Վօսլիլիս գետով վայր զուարճական, զալարապէղ զարդարեալ պարտիզօք եւ աղբերակօք:

Եւ ի տեղւոջէ աստի լինի երթալ ի Վիտօս Պաղչէսին, ուր դոյ պարտէղ արքունի. եւ ի Գիւլիս Բեօյ: Նաեւ ի Պէլիլրատ Բեօյին, մինչեւ ի Բէմէլլէրն, որք են զբարձալի տեղիք, քաղցրախառն օդով, եւ բարեհամ ջրով:

Ուստի ջուր երեւ ի քաղաքն Ըստանպօլ Սուլթան Սիւլէյման, որպէս ասացաք վերագոյն:

Եւ անդ է Սաղլը Տէրէն, եւ ի կողմանց անտի բերեն Բէմէլլէրի յայնք ի քաղաքն Ըստանպօլ՝ կաղամբ եւ զգում, այսինքն լուհանա եւ գապագ:

Ի Բեաղէտանէի աստ շինեաց իպրահիմ փաշա վէզիրի աղէմն Սուլթան Ահմէտին երրորդի պալատ արքունի յարեւմտից կուսէ գետակին հանդերձ ջրախաղաց տաղանօք ի միջոցի վաթսուն աւաւրց ի թուականի հիւրէթին 1134:

Եւ յայժմանէ՝ ինքն, եւ այլ բազմութիւն մեծամեծաց ըստ խրաքանչիւր կարգի՝ լցին բնակութեամբք ամարանոցաց զերկոսին կողմունս նոյն գետակի Բեաղէտանէին աստի եւ անտի զարդարելով դառնին այգեօք եւ պարտիզօք:

Բայց յետ ամաց ինչ այն ամենայն ամարանոց տունք մեծամեծաց՝ ի յառնել աղպային շփոթութեան ի թուականի հիւրէթին 1143, առ հասարակ քակեցան յարանց ապստամբողաց, եւ հողոյ հաւասարեցան: Արդ՝ անցեալ ընդ կամուրջ Բեաղէտանէին, զարձցաւ յետ առ Վօսլիլիս գետով, ի տեղին յայն, որ ասի Միրախօր Բեօյի:

Եւ է Միրախօր Բեօյին յարի մի փայտակերտ՝ կառուցեալ յափն դետոյն յարեւելից կողմանէ նորին, ընդ մէջ երկուց պալատացն Բեաղէտանէին, եւ Գարա Աղաճին: Եւ կոչի այսպէս՝ զի յեկանել անդր արքունի երկվարաց ի ճարակ արօտի՝ ի զարնան եղանակի, Միրախօրին արքայի յատկացեալ է տեղիս այս:

Եւ անտի ի Գրըզ Աղաճ հասեալ ուր դոյ ջուր բարեհամ, ժամանեցուք ի Գարա Աղաճ Սէրային:

Եւ է Գարա Աղաճ Սէրային ամարանոց պալատ իմն արքունի, եւ անկանի յահեակ կողմանէ գետոյն՝ յիջանել ուրուք ի վայր նաւա ի ծովածոցն եղջերային, եւ է ի բնապառուածի աղի ջրոյ ծովուն ի մուտս գետոյն, եւ է զրեթէ՝ ի հանդիպոջ Էյեուպին, փոքր մի ի վեր կոյս: Եւ կոչեցեալ է առ Գարա Աղաճ Պաղչէսի, յանուն մեծադոյն եւ անաճ ծառոյն՝ որ կայ առ որմով պալատին, եւ կոչի թուրքերէն Գարա Աղաճ:

Եւ անտի հասանիմք ի Կեօղլէրն Զըրդաթայից՝ որ կաղմեալ է զանափակօք, ուր պահին Փրզաթա նաւք: Եւ տեղիս այս նորոյ շինեցաւ յաւաքս Սուլթան Սէլիմին երրորդի շուրջ զթուականութեամբ հիւրէթին 1210:

Եւ անդ կից է գիւղն Սիւսլիւճէ, ուր

(*) Թուականը ամբողջացնի: Ծ. Խ.:

դոյ ճամբի մի, և անդ աշտարակի ձևա-
տաճկաց, որոյ ջուրն առատացուցանէ ըզ-
կաթն կանանց: Յորմէ անուն տուաւ կոչի
Սիւտլիւնէ:

Եւ այլ ևս յառաջ երթեալ դոն կալք և
հնոցք, ուր սեաւ տիղմք ի ծովածոցէ ան-
տի, որ առաջի իւրեանց է հանեալ՝ զամիսս
երիս յամառան կալմէն զթուրծաղբու, այ-
սինքն թուղթ, և զկղմինտը՝ որ է քերէ-
միտ: Եւ տեղիս այս կոչի խարմանար:

Ըստ այսմ դոն ևս այժմ և քանի մի
խարմանք թուղթայից հանդէպ Գրգը Աղա-
ճին, և մերձ ի սէրայն Գարա Աղաճին:

Գոյ աստ ևս զրչլա մի մեծ խիւսպարէճի
և յաղմճի զօրաց առ ծովեղերն: Զոր նո-
րոզ շինեցին վասն ժողովարար ի միասին
բնակելոյ նոցա ի նմա: Եւ այս եղև ի ժա-
մանակս Սուլղան Ալլիմին երրորդի, ի թը-
ւականի հիճրէթին 1207:

Եւ աստ է պարտէզ մի, որ տաի Ապտի
Ալլամ Պաղչէսի:

Եւ եկնի Մահալլէն Հայոց: Ուր բնակին
Հայք, և ունին այժմ եկեղեցի մի փոքր
յանուն Սրբոյն Ստեփաննոսի, շինեալ և
հաստատեալ ի ժամանակս Պատրիարքու-
թեան Յոհաննու Բաղիշեցւոյ. ի թուակա-
նին թճղ:

Եւ ընդ նոյաւ երեւելի տունք հայոց ո-
մանց ի գրոհէն Սարբաֆից:

Եւ յետ այսորիկ ի շարի է այն թաղն
բնակութեան Հրէից, որ կոչի Փրիթ Փաշա:

Այս Փրիթ փաշա էր վէզիրի ազէմ Սուլ-
ղան Սիւլէյմանին առաջնոյ, որ մեռաւ ի
թուականի հիճրէթին 940: Դեղակուր եղ-
եալ յորդոյն իւրմէ Մէհմէմէտ էֆէնտի կո-
չեցելոյ, որ էր զատաւոր Էտրէնէի:

Առ ընթեր Փրիթ Փաշա թաղին, դոյ և
եկեղեցի մի Յունաց յանուն Սրբուհոյն
Բարապեւեայ, և զերեզմանատուն ի
նմա, զերթէ ի մէջ բնակութեան Հրէից, և
Փափազ Իսքէլսին առաջիւ սորա:

Եւ աստ յետ կուէ եկեղեցւոյն ի յեռ-
նակողմանն բարձու՝ դոյ ուխտատեղի մի
յունաց, և է աշտարակ սորերկրեայ յա-
նուն Սրբուհոյն Բարապեւեայ հրաշա-
ղործի, որ ունի ջուր բարեհամ: Եւ ունի
զղէմս իւր ի հարաւակողմն, և հայի ի վե-
րայ քաղաքին մեծի:

Եւ ի վերայ այս լերին յետուսէ աշտար-

մայիս է զերեզմանաւայն հրէից, որոյ եր-
կայնութիւն երթեալ տարածեալ է մինչև
ի սահմանս մօտ Գարա Աղաճին, և անդր
ևս, և աստ թաղն զմեռեալս իւրեանց, ոչ
միայն բնակիչք խա Քեօյի, այլև՝ Պալա-
տան և այլ տեղեաց:

Մերձ ի սա զոլով զերեզմանատեղին հը-
րէից, քանի մի անգամ նենդել կամեցան
հրէայք ջրոյ աշտարակին վերադրեցելոյ
Բարապեւեայ կուսին, և յայտնապէս
պատժեցան:

Եւ ի սահմանի աստ առ ծովեղերն,
նաեւ ի պառլիբի լերինն բնակին շատ հըր-
էայք, ընդ նոսին և տունք ոմանք դարա-
յիմ հրէից, որոց շարուն ևս պաղարն է ի
մէջ իւրեանց:

Եւ աստ է փոքր զօրխանէն առ ծովե-
ղերն, և պէյլիք քեարխանէն շինողաց
զերկաթն նաւուց:

Եւ յետ սորա է տեղին այն՝ որ բուն
անուամբ կոչի խա Քեօյ: Եւ ապա՝ մըզ-
կիթն փայտակերտ ի ծովեղեր: Զորմէ ասնն
թէ շինեալ է Ֆաթիհն ի պաշարման քաղա-
քին:

Առ ընթեր սորա է ևս պալատ մի արքու-
նական կոչեցեալ Թէրսանէ Պաղչէսի, կամ
Այնէլի Գափազ:

Որ այժմ ի մերում ժամանակի նորոզ
շինեալ փոքր մի ընդարձակեցաւ ի ժամա-
նակս Սուլղան Ապտիւլ Համիտին, վերա-
կացութեամբ վէզիրի ազէմ Եւսուֆ փա-
շային ի թուականի հիճրէթին 1201: Եւ ա-
սի՝ սա մեծ լինել՝ քան զՊէշիքդաշ Ալթա-
յին:

Եւ ի վերնակողման սորին է Օղ Մէյ-
տանին ի տափարակի անդ լերին, ուր նետ
ձղէ թաղաւորն, կամ թէ՝ որք նետածիւղ
լինին՝ նայի ևս զիտէ:

Յորմէ և տեղիս այս կոչի Օղ Մէյտա-
նի: Կամ քստ պարսկական ձայնի Սահրայի
Թիրէնտաղ: Այսինքն դաշտ նետածղաց: Եւ
որք ի նետածիւղ լինեն անցանն ընդ չափ,
նոքին անտանօր քարինս կանդնեն առ ի յի-
շատակ:

Պատմի թէ ի դանտոյ Ֆաթիհ Սուլղան
Մէհմէմէտին ի մարտէ պատերազմին Առ-
նաւուտաց, զայս տեղի Օղ Մէյտանի կո-
չեցեալ, որ էր նախագոյն պարտէզ, վար-
կանելով յարմարաւոր տեղի նետածղու-

թեան, ի տէրանց իւրեանց զնոց արծաթայ գնեալ հրամայեաց Բաբելոնէր փաշային չինել թէքէ մի ի նմա, փասն նետածիւղ ազեղեալսաց, որպէսցի երթեալ ազեղեալսորք նետածիւղ լինիցին անտանօր, եւ որ որ յառաջագէ միցի ի նոսա, քարկոխող կանդնեացէ։ Եւ այս եղեւ ի թուականի հիճրէթին 883։ Եւ սովորութիւնս այս կայ եւ ի դորձ ամի մինչեւ ցայսօր ժամանակի, որպէս վերագոյն տաւցաւ։

Եւ առ ընթեր սորա՝ մերձ ի յՈյ Մէյտանին՝ զոյ ճամի մի վեց զմթնթեայ յանուն Գափուտան փոխալ փաշային, եւ թէքէ մի մերձ ի նա։

Այս գափուտան փոխալ փաշա մեծաւ ի թուականի հիճրէթին 985, եւ թողեցաւ ի մղիթի իւրում։

Եւ անդ մերձ առ ծովեզերք է Շահ Գուշի Բաբելոնին ի յառաջին ծայրի ուլթեակ կամարածածք շինուածոցն, ընդ որոյ ճանապարհն գառիվեր ելեալ հասանեմք ի յՈյ Մէյտանին։

Եւ մօտ ի սա առ ծովեզերք առաջի ուլթեակամարեայ շինուածոցն է Տար Աղաճին շինեալ այժմ նորոյ քարակիր յօրինմամբ ճարտարութեամբ Փոսնկաց ի թուականի հիճրէթին 1209 յամի տեառն 1794։ Եւ հայոց ամիւր։

Եւ առ ընթեր նորին առաջի մետառան կամարեայ շինուածոցն է Մաշուտայն առ եզեր ծովուն, որ յառաջ քան զվերոյիշեալ Տար Աղաճին, նախ քան զամս ինչ, նորոյ հնարեցաւ ճարտարութեամբ Փոսնկաց ի թուականի հիճրէթին... (*)

Եւ է առ անուար զորմի ինչ բաղմապարան, որով կանդնեցուցանեն զմիջնասիւնն եւ զայլ սիւնս զալեօն նաւուց զոյգն աշխատութեամբ։

Եւ յետ կուսէ Մաշուտային, որ անկանի առաջի Զնտանին, զոյ ճամի մի, զոր շինեաց Զօրուլու Այի փաշայն ի թուականի հիճրէթին 1119։ Եւ մերձ է ի սա առ ծովեզերք թէքսանէն արքունի նաւուց։

Եւ յետ կուսէ առ ընթեր սորին է բաղմապարզ աւանն այն կայացեալ ի ձորի անդ, որ կոչի Գաւրմ Փաշա Տէրէսի, յանուն կիւղէյճի Գաւրմ փաշային եզերոյ ի ժամանակս

Սուլթան Սիւլէյմանին։ Ար մեծաւ ի Մօնա ի հիճրէթի 932։

Ար նա ճամի մի շինեալ չին եւ ապառարար զձորս զայս։ Զայր սակա անուանեցաւ Գաւրմ Փաշա Տէրէսի։

Աստ ի Գաւրմ Փաշայի զոյ եւ թէքէ մի մէլլէյի տէրվիշաց, որ առնեն զարարողութիւնս իւրեանց յաւուր երկուշարթի։ Եւ է այն՝ սյապլար ինչ, զի հարմար արհիւ եւ թմրիւ, եւ պտտմամբ ի վերայ կրքնկան միւր ստին, կատարեն խմբովին զկարգեալ պաշտօնն իւրեանց։ Որոց զբխանոցն է սոսկ թողեայ երկայնածիւղ լամ։ Եւ վերարկու հանդերձ նոցա լայն եւ արձակ։

Որոյ ի վերնակողման անդ է՝ եւ տեղին այն՝ որ առի Գուլպարդ, որ զոյ եւ թաղ մի բնակութեան Հայոց։ Եւ զկնի ժամատուկաց շինեցաւ փոքրիկ ժամատուն մի յանուն Սրբոյն Յակոբայ Մծրնայ Հայրապետին ի քուսկանին... (*)

Աստանօր ի Գաւրմ Փաշայի զոյր երբեմն զերեզմանատեղի հրէից, մերձ ի թաղս բնակութեան տաճկաց։ Բայց Մօնա Ապալլիքէրմ էֆէնդին՝ որ էր սերելի յաշ Սուլթան Միւրատին երրորդի, ի մէջ միւր զիւրի անտանօր մղիթ մի շինեաց, եւ յայն սակա խափանեցաւ զերեզմանատեղին այն։ Եւ այս պատահեաց ի թուականի հիճրէթին 1008։

Եւ առ ի Գաւրմ Փաշայի զոյ եւ փոքր դատարան մի, այսինքն մահքէ մէլ ընդ իշխանութեամբ Դարպայի մօլլային։

Եւ ի յետակողման թէքսանէին է արքունի կապարան բանտին, եւ է առ արդարան յանցաւորաց, այս է Պէլլիկ Զրնտան՝ զերկոց եւ պատժապարտից։

Ար զնոսա երկու երկու ի միասին չրթթայեն, որք եւ անդէն ի դորձ արքունի աշխատեալ եւ նեղեալ, տանջին շարակրութեամբ եւ տառապանօր։

Եւ ապա առ ընթեր արին ի ստորոտի լերին Գաւրմ Փաշային՝ առ ծովեզերք կայ որմ ինչ երկայնածիւղ եւ կապարածածք, յորոյ վերայ դոյ կամար մի եւ քանի մի զրունք միեւրոնացաց, որ պահին պիտոյք թէքսանէին, եւ այս արմ երթայ ժամանէ

(*) Թուականը չէ յիշուած։ Ծ. Խ.։

(*) Թուականը չէ յիշուած։ Ծ. Խ.։

մինչև ի կամարածից յարկեալ տեղին, որք են առաջի Տիմանխանէին:

Եւ է Տիմանխանէն այս փայտակերտ շինուած ինչ մեծ եւ բազմաշարի:

Ուր նստեալ գափուտան փաշայն դատի զդատատան իւրայնոցն:

Եւ յետ կուսէ Տիմանխանէին զոն տեղիք ինչ որմեայք եւ յարկեալք շար ի շար առ ընթեր իրերաց, եւ կոչին կէօղէր, եւ են պաշարանք պէս պէս իրաց, յորոց ի միումն պահի արքունի նաւն այն՝ որ կոչի Փուշի-զա, եւ ոսմկորէն զըրլանդրճ: Եւ է սա ընդ խնամովք թէրսանեցոց, եւ ի նոցանէ են թիափարք նորա, ի զնալ՝ արքայի ուրեք նաւաւ:

Եւ աստ առ ընթեր Տիմանխանէին է զըշ-լա, այսինքն ձմերոց դալեանճոցն, նորոց շինեալ, վերակացութեամբ՝ անուանի գա-փուտան Հասան փաշային ձէղաշէրլի կոչե-ցելոյ: Ի ժամանակս Սուլթան Ապտիւլ Հա-միտին ի թուականի Հիճրէթին 1196: Ի ոմա թուականին Հոյոց յապրիլին եւ ճէ-մադիլի է վիզլին:

Աստի յառաջ երթեալ, են ամպարքն ցո-րենոյ, մինչ ի Մէյիթ Իսթէլէսին:

Յորոց զքանի մի անպարս քակեալ սկը-սան փորել առ ծովեղերն եւ շինել տեղի մի քարուկիր եւ ամրաշէն բաւական խորո-թեամբ, տանելով նմա դուռն երկաթեայ, զի բացմամբ զբանն՝ այն տեղի ջրովն ծո-վու լցցի, եւ դալեան ընդ այն դուռն ի ներքս մուծցի: Եւ ապա փակմամբ զբանն կրկին ի ջրնորոց անտի, որք են առ նովաւ, եւ ճանապարհս ունին առ ինքեանս ի ջր-կայէ աստի, զբաստութի ի վեր քարշէլով եւ ի ծովն հեղլով, ի միջոյ ջրկային ջուրն դատարկեալ ցամաքեացի, եւ անտանօր զիւրաւ գալաֆաթ լիցի եւ կպրեացի՝ մի մի ի դալեան նաւուց անտի: Եւ այս պատահ-եաց ի թուականի Հիճրէթին 1214: Ի ժա-մանակս Սուլթան Սէլիմին երրորդի: Որոյ ճարտարապետ էր Եւրոպացի ոմն ի չփէտ աղէ:

Աստ է եւ Էսկի Տիմանխանէն, ուր շին-եալ լինէին ի Հնումն չէթաիթիք, եւ դաղէր-կայք:

Աստ են եւ Ձինկեանէքն, որք երկաթե-ղէնս շինեն՝ պատկանեալս ի զործ թէրսա-նէի ամիրէին:

Ի կարդի սոցա է Մէյիթ Իսթէլէսին, ի ծայրի պարսպին Ղալաղայի: Ուր վասն դո-լոյ բաղում զերեզմանաց տաճկաց, եւ հանելոյ յիսթէլէ անդր զմէյիթս իւրեանց ի թաղել, կոչեցաւ Մէյիթ Իսթէլէսի: Քանդի բառս մէյիթ նշանակէ մեռեալ:

Աստի ի վեր է հինգմղոնեան չրջապատ պարիսպն քաղաքին Ղալաղայի: Եւ յա-րեւմտեան ծայրին սորա է նախկին դուռն Ղալաղայի, որ կոչի Աղէպ Գափուսի, եւ կայ անդ արտաքոյ առաջի դրան առ ծով-ղերն զըմբեթեայ ճամին Սօգոլլու Մէհմե-մէտ փաշային, եւ իսթէլէ առաջի նորին, որ լի է բարեօք: Եւ յերկուսին կողմունս նորին՝ խանութք երկաթադործաց, յորս շինեալ լինին երկաթեայ խարխիթք հասարակ նա-ւուց: Ձի արքունի նաւուցն խարխիթք շի-նին առանձին յարքունի դործարանի:

Վերոյշեալ Սօգոլլու Մէհմեմէտ փա-շայն է այրն Իսմիխան Սուլթանի դուռերն Սուլթան Սէլիմին երկրորդի: Սա կղեւ վեր-ջին վէղիր եւ արար վէղիրութիւն Սուլթան Սիւլէյմանին ամս երկուս: Ապա՝ որդոյ նորա Սուլթան Սէլիմին երրորդի աներոյ իւրոյ ամս ութն: Եւ յետոյ աներորդոյ իւ-րոյ Միւրատին երրորդի ամս հինգ: Եւ ապա հարմամբ զաշնակի սպանաւ ի տիմանին ի խելայեղէ ուսմանէ ի թուականի Հիճրէթին 987, եւ թաղեցաւ զիսկն նորա ի յէյուպ աւանի, կացեալ ընդ ամենայն շարունակ ի մեծի վէղիրութեան ամս հնդեասան:

Որդի սորա է Իպրահիմ խան, յիսմիխան Սուլթանէն ծնեալ, որոյ զարմն մինչեւ ցայժմ կայ, եւ կոչին Իպրահիմ խան օղուլ-լարի:

Այլ մեք դարձեալ դարձցուք ի բան պատմութեան մերոյ:

Աստ է Գալաֆաթ Եէրին, ուր կպրեն զնաւս: Եւ եէլքինճիքն: Եւ հալաթճիքն: Այսինքն վաճառողք առադատուից եւ պա-րանաց նաւուց:

Աստ են եւ խանութք դուլումպանոց, որք ի շամեղէն սինաճեւ փայտէ ծակելով զմէջ նորին՝ շինեն ջրհան դուլումպայս, եւ զնոյն զեանդեալս ի հորս, եւ ի խորս՝ առանց դուլի եւ աշխատութեան ջուր հա-նեն ի խորոց անտի: Եւ զայս արուեստ ու-սան ի Փոանկաց:

Երկրորդ դուռն է այն՝ որ ասի Քիւրքճի

Գափուսի, ուր ի ներքոսկողման նորին գոյ մղկիթ մի Արէպ ձամխի ասացեալ, որոյ ձեռն է սաղաւէն եւ կղմնորածածք, եւ ունի մէնարէ մի աշխատէ նման զանդակատան- ասան աշխարհիք թէ հիմնարկութիւն մղկիթիս հին է եւ վաղնջական:

Վասնզի՝ ի դալ Արարիական զօրաց ի վերայ Ըստանպուր ի ժամանակս Սիւլէյ- մանայ, որ եղեւ խալիֆէ ի Դամասկոս քա- ղաքի ի թուականի հիճրէթին 97: Յայնմ պաշարման քաղաքին զօրք արապաց աստ տարածեալ, զի չեւ էր տակաւին պարսպեալ Ղալադա, հիմնեալ են մղկիթ ի սմա, եւ յայն սակս կոչի Արէպ ձամխի:

Եւ զայն տեղի՝ յետոյ քրիստոնեայք ե- կեղեցի արարեալ էին, եւ զանդակատուն ի նմա հաստատեալ:

Չոր ասդա անդրէն մղկիթ արարին աշ- րաղիք ի արիւնն իւրեանց Ըստանպուր եւ հետեւարար Ղալադայի:

Է աստ եւ մեծ դատարանն, այսինքն մահաբէն Մօնլային Ղալադայի, որ իշխէ մինչեւ ի Ֆէնէքն Ռուսէլեան կողման եւ անդր եւս:

Եւ ի սմին կողման է զօնախն Վօլօտա- յին Ղալադայի, առ ընթեր փէնճէնպիհ Պաղարին:

Որ եւ աստի լինի ելանել զառիկեր ի խուլէն Ղալադայի զառաջեալ Սուրբ Պետ- րոսի եկեղեցւոյն Փռանկաց: Որոյ բուրգն է բարձրադիրտակ, զովմլ այն՝ կերտուած իմն բոլորաշէն՝ մեծադոյն եւ կասպա- ծածք, որ երեւի ի ծովէ ե ջամաքէ, որոյ դուխն է սրացեալ բիրամիտածեւ, եւ ունի աշմ մի չորեսին անկիւնս իւր մի մի շին- ւած յարկի: Ի միում հրկիզութեան քաղա- քին Ղալադայի փայտակերտ շինուած սո- րա՝ որ ընդ գմբեթուն, ալեցաւ նախքան զամս ինչ ի ժամանակի մերում առ թագա- ւորութեամբ Սուլդան Սէլիմին երրորդի: Եւ ասդա հրամանաւ արքայի իսկոյն շինե- ցաւ շքեղագոյն եւս որպէս կայ աշմ եւ ե- րեւի ի թուականի հիճրէթին 1209:

Երրորդ դուռն է այն՝ որ կոչի էսկի ետղզափանի Գափուսի, եւ աստ է բանտն այսր քաղաքի, առ պարսպաւ, որ կոչի Ղա- լադա Զնտանի, ուր բանտարկեալքն ի վե- րուստ դռնն եւ խնդրեն յանցորդաց ճանա- պարհի գտուրս օգործութեան:

Եւ ի սմա է Պալլը Խանէն առ ծովեղե- րն, ուր նստի պալլը էմինին, եւ ձկունք արացեալք բերին այսր: Ընդ որս եւ սու- սերածուկն՝ որ կոչի զըլլէ պալլըի, եւ աստի բաշխին ի կրօնական ձկնաւաճառաց:

Եւ գիտելի է, զի են ձկունքն երկու քա- ժին, որոց մին այն է, որ եւ նա՝ որոշի ի բազում տեսակս, եւ այն ունի սահման- եալ ժամանակ, եւ իւրաքանչիւրն ի նո- ցանէ գայ երամովին, եւ սկսեալ յաշման ե- ղանակի ի Սեպտեմբրի իջանէ բազմու- րեամբ ի սեաւ ծովէն, եւ անցանէ ընդ նե- ղուցն պնտոսական, եւ կամելով գնալ ի ծովն մատմատայի, յայսմ միջոցի արաց- եալ լինին՝ թէ կարքիւ եւ թէ ուղկանա յորտղաց անտի: Եւ են սոքա ազգի ազգի եւ բազմատեսակ, եւ ի սոցունց են զըլլն պալլըի, իւլիփէր, ալքը փարմագ, փե- չուտա, փալամէտ, չինագօփ, ուսգումրի, եւ հուսկ յետոյ մանր ձուկն ինչ, որ վասն իջանելոյ նորա յեղանակի ձմերան՝ կոչի խամսինպալլըի, որ սիրելի է յոյժ Լագից՝ բնակչացն գաւառին Տրապիզոնի:

Եւ գոյ այլ տեսակ ինչ տափարակ ձկան՝ կոչեցեալ գալգան պալլըի, այսինքն վահա- նաձուկն. վասն գոյն նորա բոլորակ ի ձեւ վահանի, եւ ունելոյ ի վերայ իւր նմանու- րինս սլաքաձեւ ոսկրանիւք բեւեռաց. եւ այս տեսակ ձկան եւս անտանօր արացեալ, գայ ի սեաւ ծովէն՝ յեղանակի զարման սկսեալ գրեթէ ի տօնի Սրբոյ Յարութեան:

Իսկ՝ միւս բաժինն է այն, որ լինի ի շրջակայսն ծովուն Կոստանդինուպօլսոյ, որ եւ նոքա են բազմատեսակ եւ ազգի ազ- գի, որք կոչին ֆէփալ, ըզմարիտ, ըստալ- րիտ, գայա: Կէլիննիֆ, ըստօնկիլօզ, ըս- ֆօնիլիտ, տրագօնեա: Հանի, սիաքի, մէր- նան, լափինա: Փիսի, քէֆիր, քիրիօզ, Ա- քէրինա: Եիլան պալլըի, տիլկեր պալլըի, ըիտափօտ, սիւփեա: Կիւնպալլըի, զըլլան- ղըն, դուռնա, իլարեա: Գօլեօզ, լէվրէֆ, մէզիտ, գիզլա: Եւ այլք բերեւս:

Ընդ սոսին համարեալ բուին եւ ժրժ- մունք որք են միտեա, ըստըրիտեա, ըստէն- եա, ըստագօզ, չաղանօզ, ըստալթօզ, փի- նէզ, սիւլիւնէզ, աշիլատէզ, փալուրեա, պեօնէֆ, գարիտէզ: Եւ այլքն:

Չորրորդ դուռն է Պալլը Պաղարի Գա- փուսին: Ուր վաճառին ազգի ազգի ձկունք,

և պէտքէն ժամանք, և քաղաքն են աստ կրօնակ, ձկնախաճառաց աս դրան պարտապէս:

Եւ ընդ այս գուտն ի ներքս մտնայ, և փոքր մի յառաջ երթնայ, գոյ անտանօր մղկիթ մի՝ զոր շինեաց մայր Սուլթան Մուստաֆային երկրորդի կիւնուշ անուն ի Թուականի հիւնդէթին 1108:

Որ՝ նախ եկեղեցի էր Փռանկաց յանուն Սրբոյն Յրանշիսկոսի, և հրդեհակէջ եղևալ, և տեղին ամայի մնացեալ. և մասն շինման այսր մղկիթի՝ մերժեալ հետցան Փռանկին, որք բնակութիւն ունէին ի չորջակայան Արէշայ ձամիին:

Հինդերորդ գուտն է այն՝ որ ասի Գարաբոյ Գափուսի, և ունի իսթէլ՝ որոյ նաքն տարուրերս տունն հանդէպ ի Պայրդ Պաղարին և այլ ուր:

Մտնալ ընդ այս գուտն ի ներքս ուղիղ դիւն ճանապարհն՝ սակաւ առ սակաւ ի դռնիկեր Էլեալ, և ընդ Գուշ Գափուսին անցեալ, ժամանէ ի խաչուղի Տեօթ Եօլ Աղղին և ի Պէկ Օղլին: Կացեալ ի միջակի խաչուղի նաճապարհիս, մնալ յաջմէ կողմանէ Գօփիսանէն, և ի ձախմէ Գասըմ Փաշայն, և Թէրսանէն, և հանդէպ առաջի երեսաց քոց նաճապարհ՝ իմն երկայնածից, ուր գոն ապարանք դեսպանաց երուպացւոց և տունք բնակութեան նոցին քարգմանաց՝ և այլոց երեւելի արանց փռակաց, և եկեղեցիք քանի մի աստի և անտի Սուրբ Աստուածածին, Սուրբ Անտոն, Սուրբ Երրորդութիւն և այլն:

Ի շարք եկեղեցւոյ Սուրբ Երրորդութեան, որ է եկեղեցի փռակաց գերմանացւոց: Ուր ոչ գոյր բնաւ տեղի տաճարի եկեղեցւոյ: Շինեցաւ եկեղեցի մի յունաց նոր ի նորոյ հրամանաւ օսմանական տէրութեան գեղեցիկ և վայելուշ յանուն երկից ամաց ընծայման ամենօրեանալ Սուրբ Աստուածածնին: Յամի տեառն 1704: Եւ հայոց ումդ և տանկաց 1719 և լացեալ օծաւ յօգոստոսի ժե, և ի նշմարիլ Էփէի 22:

Եւ անկանի այս նորաշէն տաճար փոքր մի ի վեր կոյս քան զվերագրեալ եկեղեցին, և ունի երկուս դրունս, որոց մին քացեալ լինի յանցս խաչուղի նաճապարհին, որ հանէ ի Պէկ Օղլին, և միւսն յետ կոյս նո-

րին՝ դէպի Գասըմ Փաշայն, որ գալով կաշացեալ ի բարձու անդ՝ հայի գրեթէ ի վերայ գերեզմանացն կրնատեւոց, որ ի Տէփէ Պաշին:

Եւ ապա ի ծայրի լրման խաչուղի նաճապարհի գոյ արժունի պալատն մեծ և հռչակալ՝ Պալադա Սէրայի կոչեցեալ, զոր շինեալ և կարգադրեալ է Ֆարիս Սուլթան Մէհմէմէտն, յորում հրահանգեալ մարզն չափառասակ անկիրք մանկունք ընթերցմամբ գրոց, և ուսմամբ բաղաճական իրաց, և անդէն կրթեալ և վարժեալ լինին գրագէտ և իրագէտ: Եւ ապա՝ ի դէպ ժամանակի զալստեան արքայի անդր՝ ի հանիլ և ի հաւանիլ նորա ընդ հանճար և ընդ ուսումն ումանց ի նոցանէ՝ անտի անցանն ի նոր Պալատն:

Եւ անտանօր եւս ըստ ընդունակութեան իւրեանց վերանան ընդ պէս պէս աստիճանս պատուոց ի պաշտօնատարութեան արժունի:

Սակայն՝ յայսմ ժամանակի ըստ բանի խորհրդականացն արքայն Սուլթան Սէլիմն երրորդի, տեղիք ինչ որոշեալ և գտեալ յայսմ արժունի պալատէ՝ վաճառեցան քրիստոնէից, և նոքա գնեալ ի գին մեծագին՝ շինեցին տունս և տնկեցին պարտէզս և բնակեցան ի նոսա:

Եւ այս պատահեաց ի բուականին ում, և ի բուականի հիւնդէթին 1215, յամի Տեառն 1801:

Հանդէպ դրան Ղալադա Սէրային, գոյ պողոտայ իմն՝ որ երբայ ի Տէփէ Պաշին և ի Գասըմ Փաշայն, յորում է տեղի կայանի վօյվօտային, որ է իշխողն Ղալադայի և Պէկ Օղլուի, և մերձ ի նա է պալատն դեսպանին անկիւացւոց, այսինքն ինկիլիզաց: Եւ է պալատս այս մերձ ի վերագրեալ նորաշէն եկեղեցին յունաց:

Վեցերորդ գուտն է այն՝ որ կոչի Գուրչունի Մախլէն: Եւ է Գուրչունի Մախլէն բարձրագոյն յարկ ինչ կապարածածք կաշացեալ առ ծովեղերն: Ի ներքոյ որոյ կայ և շտեմարան մեծ, ուր մթերին իրք:

Առ սովաւ գոյր եկեղեցի մի Փռանկաց, և Անդօն Այազմասին ի նմա, զոր ձամի տարար Բէմանքէշ Գարա Մուստաֆայ փաշա ի Թուականի հիւնդէթին 1052: Ի ժամանակս Սուլթան Իպրահիմին: Որոյ զանդակատունն

նախքան զգևանաչարժութիւնն, որ եղև ի թուականին ոմմդ և տաճկաց հիճրէթին 1179, մէնարէ գոյով արարեալ, ի տեղում իւրում կայր և մնայր, և իդա յայնմ զեանաչարժութեան. և ապա՝ զինի շարժին, բոլորովին իւրացին զնոյն՝ և բառ ձեռոյ մէնարէ ի զայլ ի տեղի նորա կանգնեցին:

Եւ սկսեալ ի Գարաքեօյ Գալուսիէն զինի հրկիզութեան, որ եղև ի ժամանակս Սուլթան իպրահիմին, շինեցան օտայք: Խանութք: Եւ խան մինչև ի Գուրչուլի Մախդէնն, հրամանաւ վերոյիշեալ Բէման-էէ Գարա Մուսաաֆույ վաշային:

Եւ մաքսատունն այսինքն կիւմրիւկն Ղալաղայի ժոխեցաւ այսր ի յէակի Եաղ-զափանէն:

Եւ զայս տեղի կոչեն այժմ Ղալաղա կիւմրիւկի, կամ թէ՛ եւնի Եաղզափանի:

Եւ տառ սկսեալ ի Բիւրքէի Գափուսիէն՝ շարին կարգաւ, մինչև ի Գափուսիէն ազգի ազգի նաւք բրիտանէից առ ընթեր իրեւոյց:

Եօթներորդ գումն է այն՝ որ կոչի Մումխանէ Գափուսի: Եւ անուանի այսպէս՝ վասն լինելոյ անդէն առ զբանն՝ զորձարանաց մամկննաց կաղմելոց ի ճրպոյ իւզոյ, որ է մումեաղի:

Եւ ունի առ իւրէի՛ և տանին զնաւորդս ի Գում Գափուսն, և այլ ուր՝ ուրեք և կամիցին:

Ութերորդ գումն է այն՝ որ ասի էլլի Գափու: Արտաքոյ որոյ բնակին հրէայք առ ծովկերբն: Եւ ի ներքսկողման սորա յոյնք են բնակեալ, և բաղմութիւնք զինեւանց ի նմա:

Եւ անդ զոն չորք եկեղեցիք յունաց: Որոց մինն է առ ընթեր եկեղեցոյն Հայոց, յանուն Սրբոյն Յոհաննու Կարապետին, որ հրդեհակէզ եղեալ էր ընդ Լուսաւորչի եկեղեցոյն մերոյ: Եւ նորոգ ի հիմանէ շինե-

ցաւ այժմ յամի տեառն 1799, զոր օծին ի սեպտեմբերի երկու:

Եւ առ նմին է եկեղեցին Հայոց յանուն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Չոր ստացեալ է սպդ մեր ի թուականին Հայոց պճև, և յամի տեառն 1436:

Եւ շինեալ է զսա Կոմս անուն հայ իշխան ոմն, եկեալ ի Կաֆա քաղաքէ ցամաքակղզւոյն Գրորմու, յորժամ էր քաղաքն Ղալաղա ընդ իշխանութեամբ ձէնոյացւոց:

Չորոյ զմատուն՝ որ յանուն Սրբոյ Խաչին՝ շինեալ է զարբին ոմն Աւետ անուն:

Եւ այս պատահեաց յայնմ ժամանակի մինչդեռ Կոստանդնուպոլիս էր ի ձեռս յունաց ութուստանն ամօք յառաջ քան զսուլման նորին ի տաճկաց:

Աստ թաղեցաւ ի թուականին Հայոց ոմդ առ արմով սոյն եկեղեցւոյս, և հռչակաւոր վարդապետն Գրիգոր Կեսարացի աշակերտ Սրապիոնի Կաթուղիկոսին (որ երեցս Պատրիարկ եղեալ էր ի Կոստանդնուպոլիս), հրաման հայցելով Շահին Զէյէպին ի վէզիրէ ժամանակին ի Պայրամ վաշայէն, վասն թաղելոյ զմարմինն նորա ի սմա:

Այս եկեղեցի Սուրբ Լուսաւորչին այրեցաւ ի թուականին Հայոց ոմձ, յաւուրս պահոց Լուսաւորչին, ի ժամանակս թաղաւորութեան Սուլթան Մահմուտին: Եւ ապա՝ փոյթ յանձին կալեալ հրաման առին ի միւսում ամին ի զեկտեմբերի ժև արքունուստ, և շինել սկսան: Որոյ միջին տաճարն շինեցաւ աղիւսակերտ և կապարածածք, և միւս երկուքն որ յաջմէ և յահեկէ՝ փայտակերտ և տախտակամած, ի Պատրիարքութեան Տեառն Յովհաննու Վարդապետին Բաղիշեցւոյ Կոլոտ կոչեցելոյ:

Որ և սպա թաղեցաւ ի սմա ի հարաւոյ կողմանէ Աւազ զբան տաճարին ի թուականին ոմդ փետրուարի ժյ: Գոլով ամաց վարսուցեցին: